

פרשיות ויקרא התשפ"ג

ari.kahn@biu.ac.il

הרב ארי דוד קאהן

1. ויקרא (פרשת ויקרא) פרק ב

(א) וּנְפֹשׁ כִּי־תִקְרִיב קִרְבָּנוּ מִנְחָה לַה' סֶלֶת יִהְיֶה קִרְבְּנוֹ וַיִּצַק עָלֶיהָ שֶׁמֶן וַנִּתֵּן עָלֶיהָ לְבִנְהָ: .. (ד) וְכִי תִקְרַב קִרְבָּנוּ מִנְחָה מֵאִפֶּה תִגֹּר סֶלֶת סֶלֶת מִצֹּת בְּלוֹלֶת בְּשֶׁמֶן וּרְקִיקֵי מִצֹּת מְשֻׁתִּים בְּשֶׁמֶן: ס (ה) וְאִם־מִנְחָה עַל־הַמִּחְבֵּת קִרְבְּנָה סֶלֶת בְּלוֹלָה בְּשֶׁמֶן מִצָּה תִהְיֶה: (ו) פָּתוּת אִתָּה פָּתִים וַיִּצְקֶת עָלֶיהָ שֶׁמֶן מִנְחָה הוּא: ס... (יא) כֹּל־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תִּקְרִיבוּ לַה' לֹא תַעֲשֶׂה חֶמֶץ כִּי כָל־שֶׂאֵר וְכָל־דָּבָשׁ לֹא־תִקְטְרוּ מִמֶּנּוּ אִשָּׁה לַה': (יב) קִרְבָּנוּ רֵאשִׁית תִּקְרִיבוּ אִתְּם לַה' וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא־יַעֲלוּ לְרִיחַ נִיחֹם: (יג) וְכָל־קִרְבָּנוּ מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלַח וְלֹא תִשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתְךָ עַל כָּל־קִרְבְּנֶךָ תִּקְרִיב מֶלַח: ס... (יד) וְאִם־תִּקְרִיב מִנְחָת בַּכּוֹרִים לַה' אֲנִיב קְלוֹי בְּאֵשׁ גִּרְשׁ כְּרָמְל תִּקְרִיב אֶת מִנְחָת בַּכּוֹרִי:

2. רש"י ויקרא (פרשת ויקרא) פרק ב

(יא) וְכָל־דָּבָשׁ - כָּל מְתִיקַת פְּרִי קְרוּיָה דָּבָשׁ:

(יב) קרבן ראשית תקריבו – מה יש לה להביא מן השאור ומן הדבש? קרבן ראשית – שתי הלחם של עצרת הבאים מן השאור, שנאמר חמץ תאפינה (ויקרא כ"ג), ובכורים מן הדבש, כמו בכורי תאנים ותמרים (מנחות נ"ח):

3. ויקרא (פרשת צו) פרק ו

(ז) וְזֹאת תֹרַת הַמִּנְחָה... (ח) וְהָרִים מִמֶּנּוּ בְקִמְצוֹ מִסֶּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשְׁמֶנֶה וְאֶת כָּל־הַלֶּבְנָה אֲשֶׁר עַל־הַמִּנְחָה וְהַקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ רִיחַ נִיחֹם אֲזַכְּרֶתָהּ לַה': (ט) וְהַנּוֹתֵרֶת מִמֶּנּוּ יֹאכְלוּ אֹהֲרָן וּבָנָיו מִצֹּת תֹּאכַל בְּמִקּוֹם קֹדֶשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל־מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ: (י) לֹא תֹאֲפֶה חֶמֶץ סֶלֶקֶם נִתְּמִי אִתָּה מֵאִשֵּׁי קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים הוּא כַחֲטָאת וְכֹאֲשֶׁם:

4. שמות (פרשת בא) פרק יב

(א) וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: (ב) הַקֹּדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה: (ג) דַּבְּרוּ אֶל־כָּל־עַדְתַּי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּעֲשׂוֹר לְחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׁה לְבֵית־אֵבֶת שֶׁה לְבֵית: ... (ו) וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם לְחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשִׁחְטוּ אֹתוֹ כָּל קֶהֱל עַד־תִּישָׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבִים: (ז) וְלִקְחוּ מִן־הַדָּם וַנִּתְּנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמִּזְוֹזוֹת וְעַל־הַמִּשְׁקוֹף עַל הַבְּתִימִים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם: (ח) וַיֹּאכְלוּ אֶת־הַבָּשָׂר בְּלוֹלָה הַזֶּה צִלִּי־אֵשׁ וּמִצֹּת עַל־מִרְרִים יֹאכְלוּהוּ: (ט) אֶל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נֹא וּבָשָׂל מִבָּשָׂל בַּמַּיִם כִּי אִם־צִלִּי־אֵשׁ רֵאשׁוֹ עַל־כַּרְעֵיו וְעַל־קִרְבּוֹ: (י) וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְהַנּוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרָפוּ: (יא) וְכִכְהָ תֹאכְלוּ אֹתוֹ מִתְּנִיכֶם חֲגָרִים וְעַלְיֶכֶם בְּרִגְלֵיכֶם וּמִקְלַכֶּם בְּיַדְכֶם וְאֶכְלֶתֶם אֹתוֹ בַּחֲפוּזִין פֶּסַח הוּא לַה':... (יד) וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכְרוֹן וְחַגְתֶּם אֹתוֹ חֵג לַה' לְדֹרֹתֵיכֶם חֲקַת עוֹלָם תִּחְגַּהוּ: (טו) שְׂבַעַת יָמִים מִצֹּת תֹּאכְלוּ אֹהֲרָן וּבָנָיו הַרֵאשִׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שֶׂאֵר מִבְּתִיכֶם כִּי כָל־אֹכֵל חֶמֶץ וְנִכְרְתָהּ הַגֹּפֶשׁ הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הַרֵאשִׁוֹן עַד־יוֹם הַשְּׁבַעִי: (טז) וּבַיּוֹם הַרֵאשִׁוֹן מִקְרֵא־קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרֵא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶה לֹא־יַעֲשֶׂה בָהֶם אֹהֲרָן וְאֲשֶׁר יֹאכְלוּ לְכָל־נֶפֶשׁ הוּא לְבָדוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם: (יז) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַמִּצְוֹת כִּי בַעֲצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת־צְבָאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֲקַת עוֹלָם: (יח) בְּרֵאשִׁוֹן בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם לְחֹדֶשׁ בְּעָרֵב תֹּאכְלוּ מִצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֹשְׁרִים לְחֹדֶשׁ בְּעָרֵב: (יט) שְׂבַעַת יָמִים שֶׂאֵר לֹא יִמָּצֵא בְּבִתְיֶכֶם כִּי כָל־אֹכֵל מִחֲמֶצֶת וְנִכְרְתָהּ הַגֹּפֶשׁ הַהוּא מֵעַד תִּישָׂרָאֵל בְּגֵר וּבְאֶזְרַח הָאֶרֶץ: (כ) כָּל־מִחְמֶצֶת לֹא תֹאכְלוּ כָּל־מוֹשְׁבְּתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מִצֹּת: פ... (כג) וְעֵבֶר ה' לְנִגְף אֶת־מִצְרַיִם וְרָאָה אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמִּזְוֹזוֹת וּפֶסַח ה' עַל־הַפֶּתַח וְלֹא יָתֵן הַמִּשְׁחָת לְבֹא אֶל־בְּתִיכֶם לְנִגְף: (כד) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה לְחֻק־לֶכֶת וּלְבִנְיָה עַד־עוֹלָם: (כה) וְהָיָה כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאֶרֶץ אֲשֶׁר יָתֵן ה' לָכֶם כֹּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַעֲבֹדָה הַזֹּאת:... (לז) וַיִּסְעוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמֶסֶס סִכְתָּה כְּשֶׁש־מֵאוֹת אָלֶף רְגְלֵי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּר: (לח) וְגַם־עָרַב רַב עָלָה אִתְּם וַצֹּאן וּבָקָר מִקְנֵה כְּבָד מֵאֹד: (לט) וַיֹּאפּוּ אֶת־הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגַת מִצֹּת כִּי לֹא חֶמֶץ כִּי־גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכְלוּ לְהַתְּמָהּ וְגַם־צָדָה לֹא־עָשׂוּ לָהֶם:

5. הגדה של פסח

מצה זו שאנו אוכלים, על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא, וגאלם, שנאמר: ויאפו את־הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות, כי לא חמץ, כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה, וגם צדה לא עשו להם.

6. משנה מסכת פסחים פרק י משנה ה

רַבִּן גַּמְלִיאֵל הִזָּה אֹמֵר, כָּל שְׁלֵא אָמַר שְׁלֵשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בְּפֶסַח, לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ, וְאֵלּוּ הֵן, פֶּסַח, מִצֵּה, וּמְרוֹר. פֶּסַח, עַל שׁוֹם שְׁפֶסֶח הַמָּקוֹם עַל בְּתֵי אַבּוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. מִצֵּה, עַל שׁוֹם שְׁנִגְאָלוֹ אַבּוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם. מְרוֹר, עַל שׁוֹם שְׁמֵרֵרוֹ הַמִּצְרַיִם אֶת חַיֵּי אַבּוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם.

7. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קטז עמוד ב

מצה - על שום שנגאלו אבותינו ממצרים, [שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וגו'],

8. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ה

כָּל מִי שְׁלֵא אָמַר שְׁלֵשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בְּלִיל חֲמִשָּׁה עָשָׂר לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ וְאֵלּוּ הֵן. פֶּסַח מִצֵּה וּמְרוֹר. פֶּסַח עַל שׁוֹם שְׁפֶסֶח הַמָּקוֹם עַל בְּתֵי אַבּוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם שְׁנִגְאָמַר (שמות יב כז) "וְאִמְרַתֶּם זָבַח פֶּסַח הוּא לַה'" וגו'. מְרוֹר עַל שׁוֹם שְׁמֵרֵרוֹ הַמִּצְרַיִים אֶת חַיֵּי אַבּוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. מִצֵּה עַל שׁוֹם שְׁנִגְאָלוֹ. וְדְּבָרִים הָאֵלּוּ פְּלִן נִקְרָאִין הַגְּדָה:

9. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה ד

וּמִחֲזִיר הַשְּׁלֶטֶן לְפָנָיו וְאֹמֵר פֶּסַח זֶה שְׁאֲנוּ אוֹכְלִין ... וּמִגְבִּיַּה הַמִּצֵּה בְּיָדוֹ וְאֹמֵר מִצֵּה זֶה שְׁאֲנוּ אוֹכְלִין עַל שׁוֹם שְׁלֵא הִסְפִּיק בְּצַקָּם שֶׁל אַבּוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ עַד שְׁנִגְלָה עֲלֵיהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וּגְאָלָם מִיַּד שְׁנִגְאָמַר (שמות יב לט) "וַיֵּאָפוּ אֶת הַבָּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם" וְכוּ'. וּבְזִמְן הַזֶּה אֹמֵר פֶּסַח שְׁהִיוּ אַבּוֹתֵינוּ אוֹכְלִין בְּזִמְן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ קִיָּם עַל שׁוֹם שְׁפֶסֶח הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בְּתֵי אַבּוֹתֵינוּ וְכוּ':

10. רמב"ם הלכות חמץ ומצה נוסח ההגדה

נוסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות כך הוא... מצה זו שאנו אוכלין על שם מה, על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד, שנאמר +שמות י"ב+ ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם.

11. מהר"ם חלאווה מסכת פסחים דף קטז עמוד ב

מצה על שם שנגאלו שנאמר ויאפו את הבצק וגו'. פי' דאי לאו משום דנגאלו וגורשו ולא יכלו להתמהמה להחמץ עיסתם מותרים היו בחמץ מחרת הפסח שלא נצטוו בפסח מצרים אלא אותה הלילה לבד ולמחרת היו מותרים בעשית מלאכה ולא נאמרה שאר הפרשה אלא על פסח דורות וכיון שכן כשאכלו מצה בדרך על ידי שנגאלו היה והלכך מצה דידן נמי על שם שנגאלו.

12. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קכ עמוד א

אמר רבא: מצה בזמן הזה דאורייתא ומרוור דרבנן. ומאי שנא מרוור דכתיב על מצות ומררים בזמן דאיכא פסח - יש מרוור, ובזמן דליכא פסח - ליכא מרוור. מצה נמי הא כתיב על מצות ומררים! מצה מיהדר הדר ביה קרא בערב תאכלו מצת. ורב אחא בר יעקב אמר: אחד זה ואחד זה דרבנן. - אלא הכתיב בערב תאכלו מצת! ... תלמוד לומר על מצת ומררים יאכלהו. אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים - מנין? תלמוד לומר בערב תאכלו מצת - הכתוב קבעו חובה.

13. תוספתא מסכת פסחים (ליברמן) פרק ח הלכה כא

פסח מצרים נוהג כל שבעה פסח דורות כיוצא בו ר' יוסה הגלילי אומ' אומ' אני שלא נאסר חמץ במצרים אלא יום אחד שנ' לא יאכל חמץ היום.

14. גור אריה שמות (פרשת בא) פרק יב פסוק לד

ואף על גב דהזהיר על פסח דורות שבעה ימים (פסוק טו) קודם יציאתם ממצרים, ועדיין לא יצאו בחפזון, פירש הרמב"ן דהיה גלוי וידוע לפני הקדוש ברוך הוא כי לא יניחו אותם המצריים להחמץ את בציקם, ולפיכך הקדים והזהיר אותם על החמץ. ועיין בפרשת ראה (דברים טז, ג, וגו' א שם) שם נתבאר כי הקדוש ברוך הוא סבב את זה שלא יחמיצו עיסתם וימהרו לשלחם - ... והשתא לא יקשה לך מה שאמרו (הגדה של פסח) 'מצה שאנו אוכלים על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם', ולא הוי לומר רק שאנו אוכלים מצה על שום שגרשו ממצרים ולא הספיק בצקם להחמץ, ולמה ליה למתליה במה שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים, אלא לומר כי הקדוש ברוך הוא רצה לגאול אותם קודם שהחמץ הבצק כדי שידעו כי ביד חזקה הוא מוציאם,

וזה 'עד שנגלה עליהם וכו'. אבל יש בזה עוד דברים גדולים למאוד מאוד, ועיין בספר גבורות ה' שם נתבאר באריכות:

15. תורת המועדים הרב שלמה גורן

הזיקה שביין אכילת המצה כליל פסח לקרבן פסח

ונראה לחדש שחובת אכילת מצה עם קרבן הפסח הן בפסח מצרים שלא נהג בו איסור חמץ, והן בפסח שני, לדורות, שנצטוו "על מצות ומררים יאכלהו" (במדבר ט, יא). אין החובה קשורה לאיסור הכללי של חמץ בפסח, ולא לכל הטעמים של אכילת מצה בפסח בלי קרבן לדורות, אלא הוא דין מיוחד באכילת קרבן פסח, כמו שאנו מוצאים לענין תודה (ויקרא ז, יב): "והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן" וגו', וכן במלואים בפרשת צו (שם ח, ב): "ואת שני האילים ואת סל המצות". וכמו שכל המנחות באות מצה, כאמור (שם ב, יא): "כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה", והאיסור של הקרבת חמץ על המזבח, ככתוב שם: "ואל המזבח לא יעלו לריח ניחח" (שם שם, יב). והטעם עפ"י תורת הקבלה שחמץ הוא סמל הסטרא אחרא כמבואר בכל מקום בזהר הקדוש והוא שורש הרע באדם, כאמור גם בגמ' ברכות (יז, א): "שאור שבעיסה מעכב", ופירש רש"י: "מי מעכב שעור שבעיסה-יצר הרע שבלבבנו המחמיצנו", מסיבה זו נצטוינו לאכול מצה עם קרבן פסח, והוא דין בקרבן פסח ואינו קשור לאיסור חמץ הכללי של חג הפסח, וכמו שליתר ההקרבות יש זיקת איסור לחמץ, כך צוותה התורה לאכול מצה עם הקרבן פסח, ללא קשר עם איסורי החמץ וחובת אכילת מצה לדורות ללא קרבן פסח. ובה מתיישבות כל הבעיות דלעיל לאותן השיטות שאיסור חמץ לא נהג בפסח מצרים, ובכל זאת היתה חובה לאכול את הקרבן פסח על מצות, מה שאין כן מצות אכילת מצות לדורות כליל

16. ויקרא (פרשת צו) פרק ז פסוק יא - טו

(יא) וְזֹאת תֹּזְבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יִקְרִיב לָהּ: (יב) אִם עֲלִיתֹדֶה יִקְרִיבוּ וְהִקְרִיבוּ עֲלִי־זֶבַח הַתּוֹדָה חֲלוֹת מִצּוֹת בְּלוּלֹת בְּשֶׁמֶן וְרִקִּיקֵי מִצּוֹת מִשְׁחִים בְּשֶׁמֶן וְסֵלֶת מְרֻפֶּקֶת חֲלוֹת בְּלוּלֹת בְּשֶׁמֶן: (יג) עֲלִי־חֲלוֹת לֶחֶם חֲמֵץ יִקְרִיב קָרְבָּנוֹ עֲלִי־זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמִיו: (יד) וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִפְּלִקְרָפוֹ תְרוּמָה לָהּ לִפְתּוֹ הַזֶּבֶק אֶת־זֶם הַשְּׁלָמִים לוֹ יִהְיֶה: (טו) וּבִשֶׁר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמִיו בָּרוֹם קָרְבָּנוֹ יֹאכַל לְאִי־יָגִיט מִמֶּנּוּ עַד־בֶּקֶר:

17. אברבנאל על ויקרא - פרק ז פסוק יא-כא

"אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה חלות מצות" וגו'. ... וטעם הלחם הזה לשלמי תודה, כדי להגדיל השמחה ולהשלימה לכהנים ולבעלים, כדרך שעושים בני אדם בשעת שמחתם, שהם שמחים ומשמחים את רעיהם. ולפי שבזמן הגאולה העתידה יזבחו זבחי צדק שהם השלמים, וכמו שכתוב: "והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי עולתיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי" (ישעיה נו, ז), ...

18. העמק דבר על ויקרא פרק ז פסוק יג

על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו. משמעות המקרא דתכלית הקרבן הוא חלות לחם חמץ. ומשום זה מפרש עוד המקרא על זבח תודת שלמיו. מש"ה לחם חמץ הוא עיקר משום שהוא זבח תודת שלמיו. והענין דתכלית תודה שבא על הנס הוא כדי לספר חסדי ה' שגמל עליו (והיינו דכתיב בהלל. לך אזבחה זבח תודה ובשם ה' אקרא נדרי לה' אשלם נגדה נא לכל עמו בחצרות בית ה' בתוככי ירושלים. ויש להבין המאמר שישלם נדרו נגד כל עמו ומה זה שבת. והרי ה' דורש מן האדם שיהי הצנע לכת עם אלהיו. ותו ק' מה שמסיים בתוככי ירושלים. והרי בחצרות בית ה' הוא בירושלים ואחר שהחל במקומות הגבוהים האיך סיים בכלל ירושלים. אלא תרי מילי קאמר. לך אזבחה זבח תודה הוא הקרבן. ובשם ה' אקרא הוא קול תודה לה' צבאות על הנס. וביאר על הבאת הקרבן נדרי לה' אשלם. ועל הודות בשם ה' אמר נגדה נא לכל עמו. דברוב עם שיאכלו עמו את התודה יספר עוז ההשגחה עליו לטובה. ... ומטעם זה ריבה הכתוב בלחם ומיעט בזמן אכילת תודה מכל שלמים. היינו כדי שיהי' מרבה ריעים לסעודה אחת ביום הקרבה והי' ספור הנס לפי רוב אנשים וארבע חלות לכהנים שהן המה ת"ת. וא"כ העיקר אכילה הוא לחם חמץ

דמצה הוא לחם עוני ואינו נאכל יפה כמו חמץ כמש"כ התוס' זבחים דע"ה ב' ד"ה שביעית. והיינו דמסיים טעם שלחם חמץ עיקר משום שהוא זבח תודת שלמיו. תודה על שלומו במה שנחלץ מצרה:

19. חתם סופר על שמות פרק יג פסוק יג

וזה נ"ל פי' ההגדה מה נשתנה וכו' הלילה הזה כלו מצה, עפ"י פי' האברבנאל ז"ל שבכל הלילות היינו כשאנו אוכלין קרבן תודה ליום ולילה אוכלי' חמץ ומצה שכן מצות תודה והלילה שאנו מקריבי' פסח שהוא תודה על הגאולה יהי' כלו מצה ע"ש ולפע"ד בכלל שאלתו מ"ט בתודה גם המצה הותרה בקצת חמוץ כשיעור הכספת פנים והלילה הזה כלו מצה ...

20. מהרש"א [חדושי אגדות] מסכת פסחים דף קטז עמוד ב

מצה זו על שום מה על שום שלא הספיק בצקת של אבותינו להחמיץ שנאמר ויאפו את הבצק גו' כ"ה בסדר הגדה ובאשר"י ויש לעיין בזה לפי טעם זה היה ראוי להיות מצות אכילת מצה אחר חצות לילה שאז יצאו ממצרים ונתקיים ויאפו את הבצק אשר הוציאו וגו' גם בפסח שאכלו במצרים למה אכלו אז מצה דאין סברא שאכלוהו ע"ש העתיד וי"ל דודאי איסור חמץ כל ז' הוא מטעם ויאפו את הבצק גו' אבל מצות אכילת מצה בערב הוא מטעם אחר כמפורש סודו בקרבן מנחה שאמר מצות תאכל במקום קדוש וגו' לא תאפה חמץ וגו' כי החמץ רמז אסטר"א דשמאלא וכמ"ש גבי מנחה כי כל שאור גו' וכמ"ש ומי מעכב שאור שבעיסה כו' וז"ש מצות תאכל במקום קדוש דהיינו מתוך הקדושה וסטר"א דימינא מסיים כי קדש קדשים היא ואין ראוי להיות בה חמץ מסטר"א דשמאלא וזהו טעם אכילת מצה בליל פסח כדמיון המנחה לגבי כהן כי אז נתקדשו כל ישראל להבדיל בין ישראל למצרים וליל שמורים הוא מן המזיקים וסטר"א דשמאלא להדבק בקדושה ...

מצה ע"ש שנגאלו כו' ברוב ספרים מייתי ליה מדכתיב ויאפו את הבצק אשר הוציאו וגו' מיהו בפסח שאכלו במצרים דכתיב ביה נמי על מצות ומרורים גו' לא שייך האי טעמא ואפשר דמצות מצרים נמי כיון דכתיב ביה ואכלתם אותו בחפזון וגו' לא היה שהות להם להחמיץ וק"ל:

21. רמב"ן, ויקרא פרק כג: יז

חמץ תאפינה - צוה הכתוב שתהיינה חמץ, לפי שהם תודה לשם כי חקות קציר שמר לנו, וקרבן התודה יבוא על לחם חמץ. ואולי אסור החמץ מפני שירמוז אל מדת דין, כי נקרא "חמץ" כאשר יקרא היין אשר יקהה חומץ יין וחומץ שכר (במדבר ו ג), והלשון נגזר מלשון מעול וחומץ (תהלים עא ד), כי נגזל מהם טעמם ולא יאכלו, וכן כי יתחמץ לבבי (שם עג כא), יכעוס ויאבד טעמו ממנו. ובעבור שהקרבת לרצון לשם הנכבד, לא יבאו מן הדברים אשר להם היד החזקה לשנות הטבעים, וכן לא יבאו מן הדברים המתוקים לגמרי כגון הדבש, רק מן הדברים המזוגים, כאשר אמרו בבריאת העולם (ב"ר יב טו) שיתף מדת רחמים במדת הדין ובראו. והנה בחג השבועות שהוא יום מתן תורה יביא הקרבן בדין תודה, כי הוא יום העצרת, והמשכיל יבין. וזה סוד מה שאמרו רבותינו (ויק"ר ט ז), כל הקרבנות בטליו וקרבן תודה אינו בטל לעולם וכו', כי בו מצה וחמץ, כענין בעולם הבא:

22. בעל הטורים ויקרא (פרשת ויקרא) פרק ב פסוק יא

(יא) לא תעשה חמץ. לפי שיצר הרע דומה לשאור (ברכות יז א). ומטעם זה גם כן הזהיר על הדבש שיצר הרע מתוק לאדם כדבש (עי' ירושלמי שבת פי"ד ה"ג):

23. תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק יד הלכה ג

א"ר אבון והסיר ה' ממך כל חולי זה יצר הרע שראשו מתוק וסופו מר.

24. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יז עמוד א

איכא דאמרי: הא רב המנונא מצלי לה, ורבי אלכסנדר בתר דמצלי אמר הכי: רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב? שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות; יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם, ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם.

25. רמב"ן ויקרא פרק כג פסוק לו (פרשת אמור)

וצוה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפניהם ולאחריהם כי כולם קדושים ובתוכם ה', ומנה ממנו תשעה וארבעים יום שבעה שבועות כימי עולם, וקדש יום שמיני כשמיני של חג, והימים הספורים בינתיים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג, והוא יום מתן תורה שהראם בו את אשו הגדולה ודבריו שמעו מתוך האש. ולכך יקראו רבותינו ז"ל בכל מקום חג השבועות עצרת, כי הוא כיום שמיני של חג שקראו הכתוב כן. וזהו מאמרם (חגיגה יז א) שמיני רגל בפני

עצמו הוא לענין פז"ר קש"ב. ותשלומין דראשון הוא, כי הוא אצילות הראשונים ואינו כאחדות שלהם. ולכך יזכיר בפרשת כל הבכור (דברים טז טז) בשלש רגלים, חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות שבעת ימים, ולא יזכיר השמיני, כי שם אמר יראה כל זכורך וגו', והנה זה מבואר:

26. כלי יקר ויקרא (פרשת ויקרא) פרק ב פסוק יא

... על כן נאמר כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה', כי מצד עצמם אין בהם שום צד שלימות אשר יעלה לריח ניחוח לה' אך קרבן ראשית תקריבו אותם, כדי להורות שהם ראשית והתחלה אל האדם להביאו לידי השלימות האמיתי אשר אי אפשר להשיגו בלעד. ומזה הטעם אין מקריבין מהם כי אם השאור לקרבן ראשית ביום מתן תורה כי התורה כמו תבלין אל היצר הרע והיו שתי הלחם של עצרת מן החמץ כי התורה שניתנה בו רפאות תהא לשריך. והביכורים באים מן הדבש כי בזמן שיתן אל ה' ראשית פרי אדמתו מכל מאכל אשר יאכל, אז יאכל כל ימיו חולין שנעשו על טהרת הקודש כי זה הוראה שאכילתו על כוונה זו שהשלימות האמיתי הוא ראשון אצלו במחשבה. וכן טעם הביכורים הוא לשבר תאוותו, כמו שיתבאר בעזר ה' בפרשת כי תבוא:

27. כלי יקר ויקרא (פרשת צו) פרק ו פסוק ט

מצות תאכל במקום קדוש בחצר אוהל מועד יאכלוה... וטעם הרחקת השאור נראה לפרש בשני דרכים. הדרך האחד הוא, כדברי רבי אלכסנדר שאמר (ברכות יז א) רצוננו לעשות רצונך אלא ששאור שבעיסה מעכב, ועל זה הדרך פירשנו למעלה פסוק כל שאור וכל דבש לא תקטירו בפרשת ויקרא עיין שם, ועל זה נאמר כאן קודש קדשים כחטאת וכאשם, כי על ידי זביחת הקרבן האדם זוכה יצרו ויבוקש והנה איננו על כן גם המנחה באה נקיה מן השאור, אמנם שתי הלחם של עצרת באו דוקא חמץ כי אלמלא היצר הרע לא היו התחתונים צריכין אל התורה יותר מן העליונים כי בטענה זו נצח משה המלאכים ואמר כלום יש יצר הרע ביניכם וכו' (שבת פט א), ועוד שמציאות היצר הרע הכרחי ואלמלא הוא לא בנה האדם בית ולא נשא אשה, ובמקום התורה אין לחוש שמא יפרוץ גדרו כי התורה תבלין אליו. אבל התודה היו בו חלת חמץ ומצה כאחד, כי המצה לאות שכבר נכנע בעמל לבו כמו שנאמר אצל ארבעה שצריכין להודות ויכנע בעמל לבם (תהלים קז יב) כי הרשעים ברשות לבם וכו' וחז"ל דרשו פסוק זוכה תודה יכבדני (שם נ כג) על הזוכה יצרו ומתוודה עליו וכו' (סנהדרין מג ב) ומשם ראייה שזביחת התודה היינו זביחת היצר הרע על כן מביא לאות חלות מצות נקיות מן השאור, אבל מכל מקום צריך עדיין אל היצר הרע לקיום המין על כן היו גם חלות חמץ. והיו שלוש חלות מצה כנגד חלה אחת של חמץ לבטל מציאותו ברובו כי כל אדם ישלש שנותיו באורייתא תליתאי במקרא, ומשנה, ותלמוד, וחלק רביעי יתן אל קיום גופו... ולדברי רבי אלכסנדר שהמשיל היצר הרע לשאור שבעיסה, נוכל לומר שלכך אסרו גם המשהו לפי שאמרו חז"ל (בראשית רבה כב ו) מתחילה דומה היצר הרע לחוט של עכביש דהיינו משהו ואחר כך הוא מבצבץ ועולה עד שיהיה כעבותות העגלה ויעלה חמס גבר לאין מרפא, על כן לא יהיה קטן בעיני האדם אפילו משהו ממנו כי מעט מן השאור מבצבץ ועולה כאמור, ומטעם זה היו מביאים על קרבן תודה שלושים חלות מצות כי אצל ארבעה שצריכין להודות נאמר ויכנע בעמל לבם. ואחר ההכנעה ראוי שיקריבו חלות מצות שלושים, ואולי הוא כנגד המלכות שנקנית בשלושים מעלות והם כוללים כל מיני התנשאות השייכים למלך, וזה המתגאה אחד בכלם או במקצתם, אחר שנכנע בעמל לבו יביא שלושים מצות המורים על ההכנעה לומר שלא נשאר בהם עד אחד ואפילו משהו אין בו. ועשר של חמץ המורה על הרוממות והתנשאות ליתן כל הגדולה והרוממות לסיבה ראשונה יתברך הכלול בעשר ספירות בלימה וכבוד אלהים הסתר דבר. ומטעם זה המצה סימן גאולה וחירות בכל מקום הן ביציאת מצרים הן בקרבן תודה, כמו שנאמר (תהלים קז ב) יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר וגו', וזה קאי על כל ארבעה שצריכין להודות שנגאלו בעבור שנכנע בעמל לבם וגו' ועל כן הוא מקריב חלות מצות. הן במנחות, כי על ידי הקרבנות נגאל האדם מיד היצר הרע אשר מצודתו פרוסה עליו ללכדו בחבלי עוני והוא יוצא לחירות מן היסורין ומן המלכויות ומן מלאך המות, על ידי הקרבן המביאו לידי רוח נשברה והכנעה על כן דין המנחות לאפות מצה, והם דומים לחטאת ואשם בדרך שנתבאר:

28. תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד ב

ואמר רבי יהושע בן לוי, בשעה שפעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, מה ליליד אשה בינינו? אמר להם, לקבל התורה בא. אמרו, לפניו חמדה גנוזה, שגנוזה לה תשע מאות שבעים וארבעה דורות קודם שנגברא העולם, אהה מבקש ליתנה לבשר נדם? (תהלים ח) "מה אנוש פי תנפנו? וכן אדם פי תפקדנו?" (ש) "ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים". אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה,

החזר להם תשובה! אמר לפניו, רבוננו של עולם, מתירא אני שמא ישרפוני בהכל שבפיהם. אמר לו, אחוז בכסא כבודי, והחזר להם תשובה. שנגאמר, (איוב כ) "מאחז פני כסא פרשז עליו ענגו". ואמר רבי נחום, מלמד שפירש שדי מזיו שכנינתו וענגו עליו. אמר לפניו, רבוננו של עולם, תורה שאמה נותן לי, מה פתיב בה? (שמות ט) "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". אמר להם, למצרים ירדתם? לפרעה השתעבדתם? תורה למה תהא לכם? שוב מה פתיב בה? (ש) "לא יתנה לך אלהים אחרים". בין עובדי פוכבים אתם שרויים שעובדין [דף פט ע"א] עבודת פוכבים? שוב מה פתיב בה? (ש) "זכור את יום השבת לקדשו". כלום אתם עושים מלאכה? שאמתם צריכין שבות? שוב מה פתיב בה? (ש) "לא תשא". משא ומתן יש בינכם? שוב מה פתיב בה? (ש) "כבד את אביך ואת אמך". אב ואם יש לכם? שוב מה פתיב בה? (ש) "לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב". קנאה יש ביניכם? יצר הרע יש ביניכם? מיד הדוד לו להקדוש ברוך הוא, שנגאמר, (תהלים ח) "ה' אדונינו מה אדיר שמך" וגו', ואלו "תנה הודך על השמים", לא פתיב. מיד כל אהד ואהד נעשה לו אוהב, ומסר לו דבר, שנגאמר, (תהלים סח) "עליה למרום שבית שבי, לקחת מתנות באדם". בשכר שקראו "אדם" - לקחת מתנות. ואף מלאך המות מסר לו דבר, שנגאמר, (במדבר י) "יתן את הקטרת ויכפר על העם". ואומר, (ש) "ניעמוד בין המתים ובין החיים" וגו'. אי לאו דאמר ליה, מנא הנה ידע?:

29. אברבנאל פרשת בא

... וכבר הערותי במאמר זבח פסח אשר חברתי ספק גדול על זה הוא הספק אשר בשער צ"ו וענינו כי הנה קודם היציאה ממצרים צוה הקדוש ברוך הוא בפרשת החדש על המצוה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ואמר והיה היום הזה לכם לזכרון וחגותם אותו חג לה' וגומר שבעת ימים מצות תאכלו. ואם קודם שיצאו ממצרים צוה ית' על מצות המצה ואסור החמץ איך אמר רבן גמליאל שהיה טעמה על שלא הספיק בצקם להחמיץ עד שנגאלו. והנה הר"ן בחדושו על הרב האלפסי בפר' ערבי פסחים (דף קט"ו) כתב על זה וז"ל מצה זו על שום שנגאלו שנאמר ויאפו את הבצק ולא יכלו להתמהמה שאלו יכלו היו מחמיצים אותו דפסח מצרים לא עשו אלא לילה ויום אחד כפסח שני ולמחר היו מותרין מחמץ ובמלאכה לפיכך אלו יכלו להתמהמה היו מחמזין עסותיהן לצורך מחר שלא הוזהרו בבל יראה אבל מתוך שלא היה להם פנאי אפוא מצה וזכר לאותה גאולה נצטוו באכילת המצה עד כאן. ... עדיין הקושיא במקומה עומדת רוצה לומר איך יאמר רבן גמליאל שהסבה שאנו אוכלים המצה בליל פסח היה שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ כי הנה קודם היציאה צוה יתברך לאכול המצה עם הפסח ומפני אותה מצוה שלשעה אנו אוכלים את המצה בליל פסח לא מפני שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ. אבל אמיתת הענין הזה הוא שהמצוה שנצטווה בה ישראל במצרים מהמצוה ואסור החמץ לכל שבעת הימים היתה כמו שנצטוו לדורות ושעל פסח מצרים נאמר והיה היום הזה לכם לזכרון וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים תאכל מצות רוצה לומר שיעשו את החג לדורות כמו שעשו אותו במצרים פעם ראשונה וכמו שכתב הראב"ע שאכלו המצה מיום שיצאו ממצרים עד שנכנסו בים שהם שבעה ימים וכן כתב הרמב"ן שטעם ויאפו את הבצק מפני המצוה שנצטוו שאור לא ימצא בבתיכם כי כל אוכל מחמצת וגו' והיותר נכון בעיני בזה הוא שבמצרים צוה השם לישראל במצות הפסח והמצות שיאכלו אותם בלילה הראשון ובשבעה ימים אחריו ושכן יעשו את החג לדורות בענין הפסח בלילה ההוא ובענין המצות כל שבעת הימים והיה הפסח להורות ולזכור הנס שהיה עתיד לעשות שיפסח ה' על הפתח ויצילם ממכת בכורות והיו המצות לזכרון הגאולה והיציאה מהגלות בחפזון ומהירות רב ונמרץ שהיה עתיד להוציאם בליל הפסח. האמנם אלו נתנה המצוה הזאת לישראל אחרי צאתם ממצרים אולי שלא יהיו מרגישים במהירות הגאולה ולא יעמדו על טעם המצוה ההיא ואמתתה. לכן הערים הקדוש ברוך הוא לצוות אליהם המצוה הזאת במצרים קודם יציאתם משם ולהיותה המצוה הראשונה שנצטוו בה היו זריזין עליה מאד ולשו עיסותהן בחשבם שיהיה להם פנאי לאפות אותם במצרים מצות כמו שנצטוו וקודם האפיה בא פרעה ועבדיו לילה לאמר קומו צאו מתוך עמי ויצאו בחפזון גדול וישאו את בצקם צרורות בשמלותם על שכמם כי לא יכלו להתמהמה לאפות אותן במצרים כאשר חשבו והיו בני ישראל ונשותיהן חרדים ומצטערים על עיסותיהן שמא יחמצו ויחטאו לאלהים במצוה הראשונה אשר צוה אותם וכאשר הגיעו לסכות או למקום אחר נאות לאפות את בצקם בדקו אחריה ומצאום עוגות מצות כי לא היו חמץ ואז הכירו וידעו שבחפזון גדול יצאו ושהגדיל השם לעשות עמהם נס וההכרה הזאת הגיעה להם בעבור שנצטוו קודם היציאה בשמירת המצות ולכך אמר רבן גמליאל שהיה טעם המצה באמת מפני שלא הספיק שהוא מהירות היציאה עם היות שנצטוו ראשונה עליה לאותה סבה שזכרתי ועל זה אמר הכתוב והיה היום הזה לכם לזכרון וחגותם אותו חג לה' שהיום הוא יום חמשה עשר בניסן שהרי בליל חמשה עשר אכלו את הפסח ולבקר יצאו שנאמר זכור את